

90 éve alakult az Erdélyi Szépmíves Céh

Az első világháború utáni békediktátum idegen hatalmak kényének szolgáltatva ki a magyarság egyharmadát. A megmaradásért való küzdelemben kiemelkedő szerep jutott az önazonosság- és összetartozás-tudat ápolásának, amely országreszenként próbálta kialakítani intézményrendszerét.

Erdélyben és a Partiumban a megmaradást szolgáló próbálkozások közül leginkább meghatározónak egy könyvkiadó-vállalat, az Erdélyi Szépmíves Céh életre hívása ígérkezett. Megálmodói, Paál Árpád, Kós Károly, Zágoni István, Nyirő József, Ligeti Ernő és Kádár Imre 1924. március 29-én, a *Keleti Újság* hasábjain tették közzé alapító felhívásukat. Első könyvük 1925 májusában hagyta el a sajtót. Feladatának betöltésére azonban az Erdélyi Szépmíves Céh akkor vált igazán alkalmassá, amikor első köteteinek megjelentetése után tevékenységét egy másik korszakos jelentőségű intézmény, a Berde Mária sugalmazta és Kemény János kezdeményezte Helikon írói közösség szolgálatába állította. A közösség tagjait évről évre Kemény János hívta össze és látta vendégül marosvécsi kastélyában. Első ízben, 1926. június 17-én huszonnyolc meghívót küldött szét, az első találkozón azonban vele együtt csak húszan vettek részt. A meghívottak közül Kolozsvárt tíz író, Alsókosályt, Bonchidát, Galgót, Kisjenőt, Marosvásárhelyt, Nagyváradot, Székelyudvarhelyt, Sztánát és Temesvárt pedig egy-egy író képviselte. 1926. július 6-án Kuncz Aladár küldte szét a tanácskozások napirendjének tervezetét, s ugyancsak ő volt az, aki 1926. július 15-én az első helikoni ülést megnyitotta.

1926 és 1942 között a Helikon írói közösségének tizenöt marosvécsi, valamint 1940-ben Kolozsváron megtartott rendkívüli találkozóján összesen ötven erdélyi magyar író vett részt. Őket tekintjük a Helikon tényleges tagjainak, akik könyveik kiadását elsősorban az Erdélyi Szépmíves Céhtől várhatták.

Az első helikoni tanácskozáson az Erdélyi Szépmíves Céh alapítói felajánlották az írói közösség tagjainak, hogy részletfizetéssel teljes jogú tagjai legyenek a könyvkiadói vállalkozásnak. Ezzel a lehetőséggel azonban egyetlen író

sem élt. A Kós Károly irányította kiadó ennek ellenére nemcsak könyveik, hanem 1928 májusától a közösség *Erdélyi Helikon* című folyóiratának a megjelenítésére is vállalkozik. A közösség napi ügyeinek intézését szintén az Erdélyi Szépmíves Céh vállalja, amint erről Kós Károly 1926. november 12-ei körlevelében tájékoztatja író társait.

Az Erdélyi Szépmíves Céh ily módon intézményhármassá válik, amely további, a többi közt képző- és színművészeti szerveződések is szorgalmaz.

A könyvkiadó két évtizedes tevékenysége folyamán 14 sorozat keretében 133 címet, sorozaton kívül további 9 címet jelentet meg, összesen 172 kötetben. Első kiadványa P. Gulácsy Iréntől a *Hamueső* című regény, az utolsó Jékely Zoltántól az *Angalit és a remeték* című verses dráma. A legtöbb kötetet közreadó munkatársai: Tamási Áron, Makkai Sándor és Nyirő József. A kiadó megjelentetett szerzői köteteknek műfaji megoszlása: regény – 63 cím, vers – 23 cím, rövidpróza – 18 cím, esszé és tanulmány – 11 cím, színmű – 6 cím, emlékirat, önéletrajz és útirajz – 6 cím, fordítás – 2 cím. A megjelentetett művek közül a legfigyelemreméltóbbak: Tamási Áron *Ábel* és Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című regénytrilógiája, Kuncz Aladár *Fekete kolostor* és Karácsony Benő *Napos oldal* című regénye, Hunyady Sándor *Diadalmas katona*, Kemény János *Kokó és Szokrátesz* című elbeszéléskötete, Kós Károly *Budai Nagy Antal* című drámája, valamint Szerb Antalnak a Helikon pályázatán díjat nyert *Magyar irodalomtörténete*. Az erdélyi költészet legjavának foglalataként külön figyelmet érdemel Bartalis János *Föld a párnám*, Dsida Jenő *Nagycsütörtök* és *Angyalok citeráján*, Áprily Lajos *A láthatatlan írás*, Reményik Sándor *Romon virág*, *Magasfeszültség* és *Egészen*, valamint Tompa László *Hol vagy, ember?* című verseskötete. Szerb Antal könyve az Erdélyi Szépmíves Céh sokirányú nyitottságát is jelzi, akárcsak a délvidéki Szenteleky Kornél *Isola Bella* vagy Adolf Meschendörfer *Corona* című regénye.

Megfelelő anyagi biztosítékok megteremtése után a kötetek mellé az *Erdélyi Helikon* című irodalmi folyóirat füzetei is felsorakoznak. A folyóirat főszerkesztője Kisbán (Bánffy) Miklós, felelős szerkesztője Kós Károly, első szerkesztője Áprily Lajos, akit 1929 júliusától Kuncz Aladár, 1931 augusztusától Lakatos Imre, 1932 januárjától Kovács László követ a szerkesztői székben. 1930 márciusától 1931 októberéig a folyóirat magyarországi szerkesztője Áprily Lajos, felvidéki szerkesztője Sziklay Ferenc, délvidéki szerkesztője pedig Szenteleky Kornél.

A folyóirat az erdélyi és a Duna menti magyar, a Kárpát-medencei és általában az európai kisebbségi irodalmi törekvések jellemzőit, egymáshoz való viszonyát igyekszik bemutatni. A magyar költészetnek és novellairodalomnak olyan kiemelkedő alkotásait közli, mint például Tompa László *Lófürösztes*, Illyés Gyula *Nem szabadulhatsz*, Dsida Jenő *Hulló hajszálak elégiája*, Szabédi László *Üdvözlég, szabadság!* című verse, Tamási Áron *Kivirágzott kecskeszarvak*, valamint Kemény János *Kokó és Szokrátesz* című rövidprózai írása. A műfordítás-irodalmat a többi közt Mihai Eminescu *Csak egy vágyam maradt*, Nichifor Crainic *Elmúlás*, Martin Luther *Erős vár* és Geoffrey Chaucer *A jótanács balladája* című költeménye képviseli Dsida Jenő, József Attila, Szabédi László és Szemplér Ferenc tolmácsol-

lásában. Kiemelkedő értéként tarthatjuk számon Babits Mihály kritikai írását Kuncz Aladár *Fekete kolostoráról* és Tamási Áron *Jégtörő Mátyásáról*. Több szempontból is fontos Berde Mária *Vallani és vállalni*, valamint Szemlér Ferenc *Jelszó és mítosz* című vitairata.

Nem felesleges megemlítenem, hogy a folyóirat természetesen ad teret a színművészet, a képző- és zeneművészet, valamint az építőművészet kérdéseinek is.

Az Erdélyi Helikon kiadványaként ugyancsak az Erdélyi Szépművészeti Céh gondozza Kisbán Miklós *Martinovics* című színművét, Kádár Imre *A havas balladái* című román népköltési gyűjteményét, valamint Czegei Carla *Bözsi* című regényét.

Az Erdélyi Szépművészeti Céh működtette központi iroda mindvégig a Helikon határozatainak életbe léptetésén fáradozik az első marosvécsi találkozó I. számú határozatának 1. pontját szem előtt tartva: „A romániai magyar kisebbség nemzeti jövője megköveteli, hogy vezetői a kulturális élet törekvéseire helyezik át tevékenységük súlypontját. A népnevelés, az irodalom és a művészet problémáit kell a kisebbségi élet első vonalába állítani, amelyek egyenrangúak a politikai természetű célokkal. Szükséges tehát, hogy ezek a célok és ezeknek a szellemi és erkölcsi erőknél természetesen képviselői és védelmezői fokozott mértékben vonassanak be a magyarság sorsának intézésébe. Ők azok, akik a velünk együtt élő nemzetek kultúráival szakadatlan kapcsolatban állva, a legeredményesebben tudják megteremteni a békés politikai és gazdasági együttműködés lelki feltételeit is.”

Ennek a határozatnak a szellemében fogalmazza meg a negyedik marosvécsi találkozó a képzőművészek támogatásával kapcsolatos állásfoglalását is. Kádár Imrének az *Erdélyi Helikon* 1929. évi 7. számában megjelent összefoglalójából idézem: „Kultúránk egységének felismeréséből fakad a Helikonnak az az elhatározása, hogy festőművészeink segítségére siet, s kérésükre támogatja őket az írók céhéhez hasonló képíró céh előkészítésében.” Ezt a közleményt tekinthetjük a képzőművészek Barabás Miklós Céhe alapító okiratának. A szervezet tényleges megalakulására 1930. március 23-án került sor a kolozsvári tavaszi kiállítás keretében, amelynek adminisztratív ügyeit az Erdélyi Szépművészeti Céh intézte, s amelynek megnyitó beszédét a szervezet későbbi elnöke, Kós Károly tartotta.

Hadd jegyezzem meg itt, hogy az *Erdélyi Helikon* különös gondot fordított az erdélyi képzőművészek műveinek megismertetésére. A folyóirat jó minőségű reprodukciókon mutatta be Nagy István, Szolnay Sándor, Aurel Ciupe, Nagy Imre, Gallasz Nándor, Mattis-Teutsch János és mások alkotásait.

A helikoni közösség Bánffy Miklós nevéhez köthető kultúrdiplomáciájának köszönhetően alakult meg Kolozsvárt, 1932. május 15-én a PEN Club romániai magyar alosztálya. Elnöke Bánffy Miklós, alelnökei Dózsa Endre, Berde Mária, Makkai Sándor, főtítkára Kádár Imre, titkára Dsida Jenő, pénztárosa Karácsony Benő, igazgatósági tagjai Gyallay Domokos, Kovács Dezső, Lakatos Imre, Ligeti Ernő, Nyirő József, Reményik Sándor, Szentimrei Jenő és Tabéry Géza. PEN

Club-tagságának köszönhetően Kemény János, hogy 1933-ban meghívottként jelen lehetett a PEN Club dubrovnikai nemzetközi értekezletén, ahol a világirodalom olyan hírességeivel ismerkedhetett meg személyesen, mint például H. G. Wells és Jules Romains.

Már az első marosvécsi találkozón határozat született a színjátszás ügyének támogatásáról. Határozott helikoni szerepvállalásra azonban csak 1933-ban került sor, amikor a színház súlyos válságát Kemény János tetemes anyagi áldozattal hárította el. Így és ekkor lett Kemény János a Thália Magyar Színház Rt. elnök-vezérigazgatója, aki nemcsak megfelelő anyagi gazdálkodás, hanem új játéktípus meghonosítására is törekedett. A sajátos arcú erdélyi színjátszás kialakítását szolgálta Kacsóh Pongrác *János vitéz* című, kalotaszegi környezetbe helyezett daljátékának bemutatása 1934. szeptember 27-én a kolozsvári Magyar Színházban, Kádár Imre rendezésében, Kudelász Károly és Rajnai Sándor (Kós Károly útmutatásait követő) díszleteivel és jelmezeivel. Az új színházi törekvések jegyében születnek Tamási Áron színpadi alkotásai, köztük *Énekes madár* című székely népi játéka.

Kemény János színjátszást és színi irodalmat pártoló munkáját 1941 és 1944 között mint a kolozsvári Nemzeti Színház főigazgatója folytatta.

Az Erdélyi Szépmíves Céh munkája 1944 szeptemberében megszakadt. Jékely Zoltán verses drámáját újabb könyv, az *Erdélyi Helikon* 1944. szeptemberi számát újabb füzet nem követte.

A Céh újraalakítását 1990 novemberében Szócs Géza kezdeményezte, de a társadalmi átalakulás akkori körülményei nem kedveztek a Kós Károly-i modell alkalmazásának. Várákosok és csalódások közepette, a folytonosság érzékeltetésének a jegyében jelent meg 1992-ben Kós Károly *Az országépítő* című történeti regényének új kiadása, Kiss Jenő *Ithaka messze van* című emlékirata, valamint 1992-ben és 1993-ban a következő négy füzet: 1. *Az Erdélyi Szépmíves Céh és a Helikon indulásának dokumentumaiból, 1924–1928*, 2. *Tükör előtt*. Képek és iratok Dsida Jenő hagyatékából, 3. *A nemes magyar jádzó társaság jelenti*. Válogatás régi magyar színlapokból, 4. *Térképlapok Kolozsvár történetéből* (mind a négy füzetet e sorok fogalmazója szerkesztette, a másodikat Kabán Annamária, a harmadikat és a negyediket Turánicz Lajos közreműködésével).

Megemlíteném, hogy a céhes ügyeket átmenetileg intéző Tar Károly 1995-ben a Céh kiadásában jelentette meg egyik saját művét, és állította össze az *Erdélyi Szépmíves Céh emlékkönyve, 1924–1944, 1990–1995* című dokumentumgyűjteményt.

„Munkálni akarjuk [...] az eszméket, melyek örökkévaló ideáljai és célkitűzései voltak és lesznek minden emberi kultúrának, tovább építeni akarjuk vele fajunk ezeresztendős kultúráját, termelni akarjuk s közös birtokunkká tenni a lélek kenyérgabonáját, melynek magja Erdély földje, és népei lelkébe örök időktől elvetetett, munkálni Erdély jövőjét, mely a békességben, egymás megbecsülésében, a szeretetben és a munkában van” – hirdette 1926-ban az Erdélyi Szépmíves Céh propagandafüzete. A Céh két világháború közötti tevékenysége máig ható érvénnyel ezt a célt szolgálta.